

Kadernota 2018-2021

Zicht op balans

Opdrachtgever : Gemeenteraad Bodegraven-Reeuwijk
Versienummer: : 1.0
Datum : 30 mei 2017

Zaaknummer : Z/17/052605 / DOC-17021785

Inhoudsopgave

Aanbiedingsbrief	3
Financieel meerjarenperspectief	7
Autonome ontwikkelingen	9
Programma 1 Leven, leren en werken	10
A. Ontwikkeling budget Sociaal Domein	10
B. Afname kosten begeleiding vergunninghouders	12
C. Bijdrage verschil rijksbijdrage aan SW Promen	13
D. Extra gelden armoede	13
E. Startblokgelijkheid	13
F. Sport en bewegen	14
G. Mantelzorgondersteuning	15
H. Onderwijshuisvesting	15
Programma 2 Wonen en Leven	16
A. Onderhoudsplan leefomgeving	16
B. Verhoging dotatie vastgoed	16
C. Ambitieniveau handhaving	16
D. Invoering omgevingswet	17
E. Effect MPG (lagere kapitaallasten)	17
F. Aanvulling voorziening duurzaamheid (conform motie)	17
G. Grondbeleid	18
Programma 3 Samenwerken, ondernemen en dorpspromotie	19
A. Aanpak openbare ruimte centrum Bodegraven	19
B. Dorpspromotie	19
C. Lobby N11/ A12 Boog	19
Programma 4 Bestuur en dienstverlening	20
A. Verbonden partijen	20
B. Dienstverlening	20
C. Veiligheid	21
Financiën en dekkingsmiddelen	22
A. Afschaffen Hondenbelasting	22
B. Actualisatie opbrengst bouwleges	23
C. Landing Precariobelasting	23
D. Actualisatie opbrengst toeristenbelasting	24
E. Afvalinzameling	24_Toc484005332
F. Rioolheffing	25
G. Niet af te dragen VPB	26
Financiële positie	27
Liquiditeitspositie	27
Algemene Reserve	28
Risicoparagraaf	29
Financiële uitgangspunten begroting 2018-2021	30

Aanbiedingsbrief

Aan de gemeenteraad

Voor u ligt de kadernota 2018, Met de kadernota stelt de gemeenteraad de kaders vast, waarmee de begroting 2018-2021 komende zomer wordt opgesteld. De besluitvorming over de kadernota is, conform de financiële norm van de gemeenteraad, het hoofdbesluitvormingsmoment van het financiële jaar. Deze aanbiedingsbrief bestaat uit de vier hoofdaspecten die tezamen het perspectief schetsen voor het jaar 2018:

- Het financieel beeld
- De liquiditeitspositie
- De algemene Reserve
- De zes pijlers van beleid

Het financieel beeld

Deze kadernota bouwt voort op het financiële herstel dat in 2016 is gerealiseerd. Daarbij wordt in deze kadernota 2018 verder gewerkt aan het belangrijkste hoofddoel van de gemeente: het herstel van de financiële positie van de gemeente. Dit herstel vindt plaats door over het totaal van de kadernota aandacht te hebben voor ombuigingen en budgetdiscipline, waarbij wordt voorkomen dat er 'kapot' wordt bezuinigd. Een derde uitgangspunt voor dit herstel is dat de gemeente de rekening voor haar financiële positie niet bij haar inwoners neerlegt. Lastenstijging voor onze inwoners dient zo veel als mogelijk te worden vermeden. In deze kadernota wordt (net als in 2016) een lastenverlaging voorgesteld.

Deze kadernota voldoet aan alle punten van de door de gemeenteraad vastgestelde financiële norm. Zo sluit het meerjarenperspectief van de kadernota elk jaar op meer dan € 500.000 positief, worden incidentele meevallers direct toegevoegd aan de algemene reserve, en wordt de 'renteklik' gehandhaafd.

Ruimte voor investeren

Het doorzetten van het financieel herstel gaat in deze kadernota gepaard met de ruimte die hierdoor beschikbaar komt voor het onderhoud van het gemeentelijk vastgoed en de leefomgeving (openbare ruimte). De afgelopen jaren zijn de kosten hiervoor teruggebracht tot de instandhoudingskosten. Nu er financiële ruimte ontstaat en een nieuw beheersplan leefomgeving samen met onze inwoners is opgesteld, kan de komende jaren hernieuwd vorm worden gegeven aan de kwaliteit van de leefomgeving.

Naast het fysiek domein, wordt ook geïnvesteerd in het sociaal domein. Het programma van startblokgeijkheid heeft het afgelopen jaar vorm gekregen. Het voorstel is dan ook om in de komende jaren, geld vrij te maken om vanuit het oogpunt van preventie en vitale gemeenschappen onze jeugd een gelijkwaardig startblok te bieden.

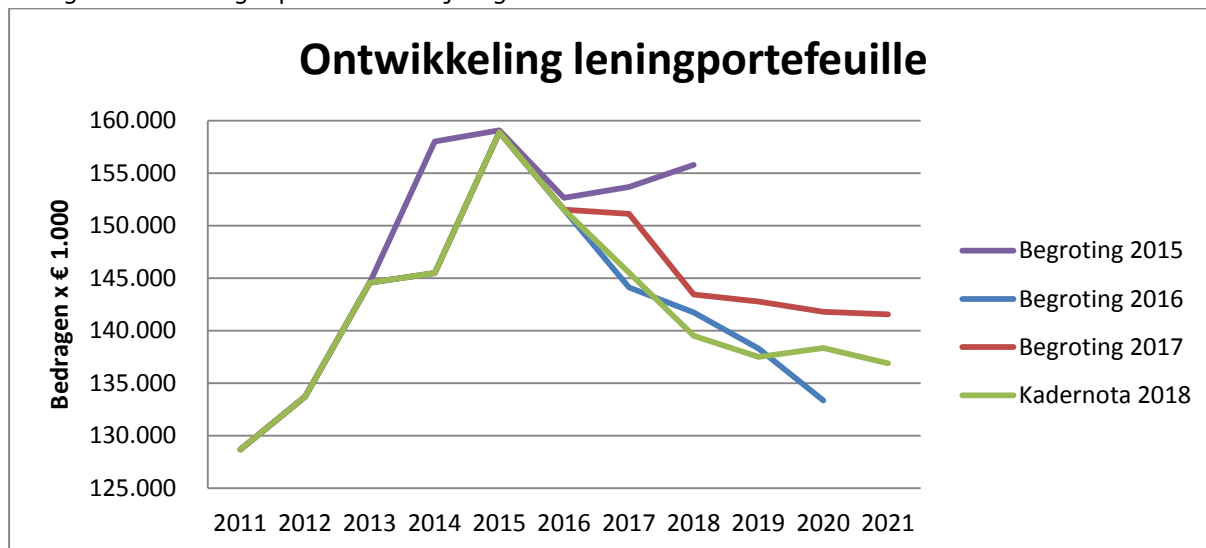
Liquiditeitspositie

De afname van de langlopende geldleningen verloopt in deze kadernota voorspoediger dan bij de begroting 2017 werd verwacht. Dit heeft met name te maken met de grondverkopen in 2016 waardoor de liquiditeitspositie van onze gemeente sterk is verbeterd.

Eind 2021 komt de leningenportefeuille uit op € 136,9 miljoen euro. Ten opzichte van de piek in 2015 is dit een daling van 22 miljoen euro.

De doelstelling om onder de begrotingslijn van 2016 te geraken is echter nog niet geheel verwezenlijkt. In de jaren 2018 en 2019 daalt de leningenportefeuille wel onder de begrotingslijn van 2016. In de jaren 2020 en 2021 is nog inspanning nodig om onder de begrotingslijn te

geraken. Om dit te realiseren dient de leningenportefeuille in de jaren 2020 en 2021 nog met € 3 miljoen extra te dalen. In de kadernota 2019 zal een verdere daling van de leningenportefeuille het doel zijn. De verwachte grondverkopen en samenhangende opbrengsten zullen aan een verdere daling van de leningenportefeuille bijdragen.

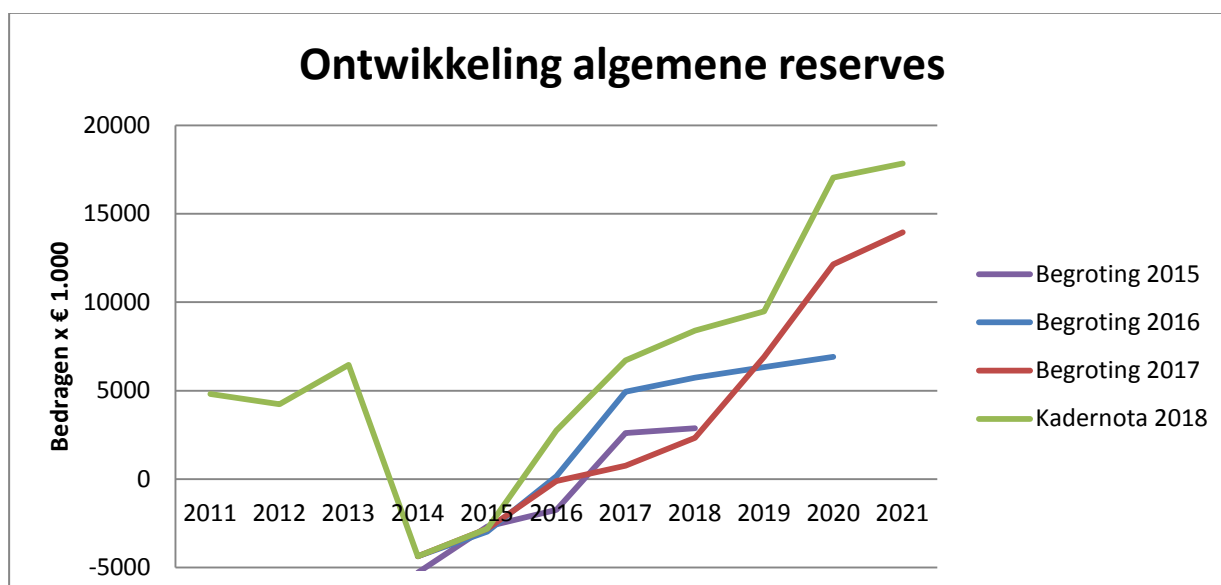

x € 1.000,-

Leningenportefeuille	Jaar											
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Begroting 2015	128.680	133.727	144.571	158.012	159.089	152.643	153.669	155.791				
Begroting 2016	128.680	133.727	144.571	145.486	158.900	151.511	144.118	141.722	138.282	133.358		
Begroting 2017	128.680	133.727	144.571	145.486	158.900	151.511	151.118	143.442	142.762	141.799	141.551	
Kadernota 2018	128.680	133.727	144.571	145.486	158.900	151.511	145.514	139.514	137.510	138.342	136.891	

Algemene Reserve

Het verloop van de algemene reserve vertoont ten opzichte van de begroting 2017 een gunstiger verloop. Dit wordt in de eerste plaats veroorzaakt door het voordelig rekeningssaldo waarmee het jaar 2016 kon worden afgesloten. Dit resultaat wordt toegevoegd aan de algemene reserve.

Algemene Reserve	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Begroting 2015				-5.286	-2.668	-1.737	2.614	2.872			
Begroting 2016				-4.367	-2.970	172	4.939	5.735	6.327	6.919	
Begroting 2017				-4.367	-2.805	-112	760	2.332	6.906	12.137	13.947
Kadernota 2018	4.822	4.238	6.467	-4.367	-2.805	2.744	6.710	8.395	9.478	17.049	17.849

De zes pijlers van beleid

Aan de hand van zes verschillende pijlers wordt in deze aanbiedingsbrief kort gekeken naar de inhoud van deze kadernota.

Verbindend besturen

Het college wil ook in 2018 kracht en betrokkenheid van de inwoners nog beter benutten. Soms door het initiatief te nemen maar ook (of juist) door op onze handen te zitten. We vinden het belangrijk om op een andere wijze te participeren: door onderlinge verwachtingen goed af te stemmen, de ruimte te geven zonder het initiatief 'over te nemen', door kansen te zien in plaats van belemmeringen. In het bijzonder is deze houding terug te vinden in de centrumvisie voor Bodegraven en de nieuwe periode die aanbreekt met de dorpsoverleggen, die elk in hun eigen tempo een ontwikkeling doormaken.

Sterke gemeenschappen

De gemeente Bodegraven-Reeuwijk bestaat uit verschillende dorpen. Deze dorpen hebben hun eigen kenmerken en kwaliteiten. De kracht en eigenheid vanuit de dorpen zorgt voor een unieke dynamiek en een diversiteit aan initiatieven. Inwoners organiseren steeds meer zelf vanuit passie, vanuit betrokkenheid en vanuit de behoefte zich in te zetten voor de mensen om hen heen. Het is de kunst van de overheid om deze passie en betrokkenheid waar mogelijk te stimuleren. In 2018 komen de huizen van alles in onze dorpen verder tot wasdom. Ook de ontwikkeling die de dorpsoverleggen doormaken past in het streven naar sterke gemeenschappen. In Driebruggen denkt men na over de ontwikkeling van een zorgcoöperatie. Reeuwijk Dorp heeft het thema duurzaamheid omarmt. In Reeuwijk Brug, en Nieuwerbrug is men bezig met het ontwikkelen van een dorpsvisie.

Sociaal Domein

2018 in het Sociaal Domein staat in het teken van een 'tweede ronde van gamechangers'. Met de komst van de Jeugdhulp, delen van de Wmo en de participatiewet naar de gemeenten is in 2015 en 2016 ingezet om aan de hand van verschillende interventies, zorg, welzijn en ondersteuning zo lokaal en zo laagdrempelig te organiseren. 'Gamechangers' zoals het ondersteuningsfonds, het buddyproject, de andere invulling van het jongerenwerk en de Hera-code kunnen hun effect in onze lokale gemeenschap hebben. In 2017 is echter gebleken dat een tweede ronde van interventies of 'gamechangers' noodzakelijk blijkt binnen het Sociaal Domein. De urgentie van deze tweede ronde komt zowel vanuit de inhoudelijke wens om te blijven naar betere, effectievere en lokale oplossingen, alsmede de financiële druk, veroorzaakt door de afname van integratie-uitkering sociaal domein. In programma 1 van deze kadernota treft u een overzicht aan van deze tweede ronde interventies.

Op orde brengen van de financiën

Een gedeelde doelstelling van het college en de gemeenteraad is het op orde brengen van de financiële positie. Om deze verbetering te waarborgen heeft de gemeenteraad met het behandelen van de kadernota 2016 de financiële norm vastgesteld. Deze kadernota is de derde in rij die

voldoet aan de financiële norm. Zo wordt elk jaar € 500.000 overgehouden in de exploitatie. Laat de leningenportefeuille een duidelijke trendbreuk en stevige daling zien. De algemene reserve stijgt gestaag door naar € 17 miljoen in 2021. Daarmee ontstaat ook weer ruimte voor eventuele actieve grondpolitiek in het kader van toekomstige woningbouw en centrumontwikkeling in de dorpen.

Stimuleren van lokale economie

Aan het bedrijfsleven is een conceptprogramma met 10 voorgenoemen uitvoeringsagenda's aangeboden voor afspraken voor een gezamenlijk uitvoering. Met deze agenda's is een start gemaakt met een accent op: Dorpspromotie (buitengebeurthet), Organisatie van de lokale economie, de centrumvisie Bodegraven, Duurzaam ondernemen (als onderdeel van de routekaart klimaatneutraal) en de arbeidsmarkt. In programma 3 wordt financiële ruimte gevraagd voor het onderwerp centrum Bodegraven en dorpspromotie.

Duurzaamheid

Doelstelling is om uiteindelijk te komen tot een klimaatneutrale gemeente in 2035. We realiseren dat met de volgende drietrapsraket. Door middel van (1) een klimaatop, (2) een klimaatplan te schrijven met maatregelen en voor de financiering van deze maatregelen samen met de ondernemers in onze gemeenten (3) een investeringsmaatschappij op te richten.

In 2017 is het actieplan klimaatneutraal vastgesteld. Dit plan biedt houvast om de komende jaren de route te bewandelen naar een klimaatneutrale gemeente in 2035. Tevens is in 2017 de klimaatcoöperatie en de klimaatschool in het leven geroepen. Deze drie ontwikkelingen bieden de basis voor 2018 en verder, te werken aan klimaatneutraliteit in 2035.

Duurzaamheid komt daarmee in de haarvaten van onze gemeente en de samenleving. In alle relevante onderwerpen vindt het thema duurzaamheid haar plek. Zo bevat het gemeentelijke rioleringsplan voor 2018 en verder een nadrukkelijke ambitie op het gebied van duurzaamheid. Ook in het onderzoek naar nieuwbouw van het zwembad is nadrukkelijk de ambitie aanwezig om een zo duurzaam mogelijk zwembad te realiseren.

Financieel meerjarenperspectief

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van het meerjarenperspectief voor de jaren 2018-2021. Uitgangspunt hiervoor is de meerjarenbegroting 2017-2020 en de positieve saldi van baten en lasten die hierin opgenomen zijn.

Achtereenvolgens is in het meerjarenperspectief de financiële norm, ende circulaire van de algemene uitkering weergegeven. Na deze autonome bijstellingen zijn in het tweede deel van de tabel de voorgestelde wijzigingen per programma weergegeven.

In de laatste regel van de tabel is de nog beschikbare ruimte weergegeven. Zoals elk jaar stelt het college voor om deze bedragen extra toe te voegen aan de algemene reserve, ter versterking van het weerstandsvermogen.

Financiële norm

Met de kadernota 2016 heeft de gemeenteraad de financiële norm vastgesteld voor de komende begrotingen. Ook in de kadernota 2017 geldt deze norm:

- a. *Algemene norm*
  - a. Eén hoofdbesluitvormingsmoment: de Kadernota;
  - b. Structurele uitgaven worden gedekt met structurele inkomsten;
  - c. Inkomstentegenvallers hoeven niet binnen het lopende begrotingsjaar, gecompenseerd te worden door extra bezuinigingen;
  - d. Uitgaventegenvallers worden in het begrotingsjaar opgevangen binnen het betreffende programma.
- b. *Norm ter verbetering van de leningenportefeuille*
  - a. Een jaarlijkse bijdrage van €500.000 wordt vanuit de exploitatiebegroting aan de algemene reserve toegevoegd;
  - b. Incidentele opbrengsten uit grondverkopen en / of vastgoedverkopen worden direct in de algemene reserve opgenomen;
  - c. De aflossing op de leningenportefeuille geschiedt op basis van een annuïteit. Op lange termijn betekent dit een vergroting van de aflossingscapaciteit.

Leeswijzer

In deze kadernota wordt per programma kort weergegeven welke voorstellen worden gedaan voor 2018. De voorstellen die financiële gevolgen hebben zijn vertaald in de tabellen, die u aan het begin van elk programma aantreft. In deze kadernota zijn ook voornemens opgenomen die niet (direct) financiële gevolgen hebben. Onderwijshuisvesting in het programma Leven, leren en werken of veiligheid in het programma Bestuur en Veiligheid zijn hier voorbeelden van. Deze voornemens zijn, omdat ze niet direct financiële gevolgen hebben, niet weergegeven in de verschillende tabellen.

Meerjarenperspectief

Bedragen x € 1.000

Kadernota 2018	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
Meerjarenbegroting 2017-2020	1.708	1.838	1.947	1.531
Effect restwaarde: toevoegen aan algemene reserve	-691	-625	-599	-569
Financiële Norm: toevoegen aan algemene reserve	-500	-500	-500	-500
Financiële Norm: Inzet van de renteklik	-117	-147	-207	-170
Bijgesteld meerjarenperspectief / beschikbare ruimte	400	566	641	292
Septembercirculaire 2016				
Ontwikkeling Algemene Uitkering	865	1.067	1.148	1.548
Ontwikkeling Integratie Uitkering Sociaal Domein	-269	-267	-255	-237
Meicirculaire 2017				
Ontwikkeling Algemene Uitkering	pm	pm	pm	pm
Ontwikkeling Integratie Uitkering Sociaal Domein	pm	pm	pm	pm
Beschikbare Ruimte voor intensivering	996	1.365	1.533	1.604
Programma 1 Leven, leren en werken				
A. Ontwikkeling budget Sociaal Domein	-	-	-	-
B. Afname kosten begeleiding vergunninghouders	70	70	70	70
C. Bijdrage verschil rijksbijdrage SW Promen	-135	-135	-135	-135
D. Extra gelden armoede	-112	-111	-108	-108
E. Startblokgelijkheid	-175	-175	-75	-75
F. Sport en bewegen	-81	-56	-56	-31
G. Mantelzorgondersteuning	-25	-25	-25	-25
Programma 2 Wonen en Leven				
A. Onderhoudsplan leefomgeving	-324	-646	-682	-850
B. Verhoging dotatie vastgoed	-125	-125	-125	-125
C. Ambitieniveau handhaving	-50	-50	-50	-50
D. Invoering omgevingswet	-150	-	-	-
E. Effect MPG (lagere kapitaallasten)	18	18	18	18
F. Aanvulling voorziening duurzaamheid	-100	-100	-100	-100
Programma 3 Samenwerken ondernemen en dorpspromotie				
A. Uitvoering maatregelen centrumvisie openbare ruimte	-50	-130	-50	-
B. Dorpspromotie	-	-30	-	-
C. Lobby N11/A12 Boog	-10	-	-	-
Programma 4: Bestuur en dienstverlening				
A. Verbonden partijen	-141	-12	-12	148
B. Dienstverlening	-25	-25	-25	-25
Financiën en dekkingsmiddelen				
A. Afschaffen hondenbelasting	-	-95	-95	-95
B. Actualisatie opbrengst bouwleges	443	253	63	63
C. Landing precariobelasting	-100	-200	-300	-400
D. Actualisatie opbrengst toeristenbelasting	97	292	292	292
E. Afvalinzameling	-	-	-	-
F. Rioolheffing	-	-	-	-
G. Niet af te dragen VPB	40	40	40	40
Subtotaal	-934	-1.241	-1.354	-1.387
Extra toe te voegen aan de algemene reserve	63	124	180	217

Autonome ontwikkelingen

In dit hoofdstuk wordt stilgestaan bij de autonome ontwikkelingen in de kadernota 2018-2021. Deze autonome ontwikkeling bestaat met name uit de ontwikkeling van de algemene uitkering, zoals deze in de decembercirculaire 2016 is medegedeeld. Naar verwachting zal de meicirculaire 2017 rond de publicatiedatum van deze kadernota verschijnen en zijn om deze redenen nog niet opgenomen in dit stuk.

Algemene uitkering: decembercirculaire 2016

Op basis van de ontvangen decembercirculaire is een doorrekening gemaakt van de te verwachten algemene uitkering voor de komende jaren. De effecten voor de jaren vanaf 2018 zijn als volgt:

Bedragen x € 1.000,-

Effecten decembercirculaire	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
Algemene uitkeringen	865	1067	1148	1548
Integratie uitkering sociaal domein	-269	-267	-255	-237
Totaal effect algemene uitkering	596	799	892	1312

Ontwikkeling Algemene Uitkering

Op basis van de decembercirculaire 2016 ontvangen informatie kan de raming van de te verwachte algemene uitkering in positief zin worden bijgesteld. Dit is vooral het gevolg van wijzigingen in de accessen, een oplopend aantal inwoners en de trap op, trap af systematiek met de uitgaven van de Rijksoverheid. De ontwikkeling van de algemene uitkering wordt geraamd tegen lopende prijzen.

Ontwikkeling integratie uitkering Sociaal Domein

Ten opzichte van de meerjarenbegroting 2017-2020 daalt de integratie-uitkering Sociaal Domein verder. Jaarlijks ontvangt onze gemeente gemiddeld €265.000,- minder voor uitgaven aan het Sociaal Domein. Op 9 juli 2014 is door de gemeenteraad de motie '3 decentralisaties' aangenomen. In deze motie is het college opgeroepen om:

- Een egaliseringsreserve op te nemen in de kadernota 2017 zodat continuïteit en kwaliteit gewaarborgd zijn;
- Het fonds met geormerkte gelden hierbij te betrekken;
- Met een voorstel te komen welke buffer nodig is om voldoende continuïteit en kwaliteit te garanderen voordat het meerdere naar de algemene reserve vloeit. Als 1^e jaar 2017.

Er is nog geen duidelijkheid over het opgaan van de integratie-uitkering in de algemene uitkering. Naar verwachting zal dit pas in 2019 gebeuren.

Daarmee is de motie niet minder relevant, maar dit betekent wel dat in de kadernota 2018 nog geen voorstel gedaan is.

Programma 1 Leven, leren en werken

In programma 1 worden de volgende aanpassingen voorgesteld.

Programma 1 Leven leren en werken	Bedragen x € 1.000,-			
	2018	2019	2020	2021
A. Ontwikkeling budget Sociaal Domein	-	-	-	-
B. Afname kosten begeleiding vergunninghouders	70	70	70	70
C. Bijdrage verschil rijksbijdrage SW Promen	-135	-135	-135	-135
D. Extra gelden armoede	-112	-111	-108	-108
E. Startblokgelijkheid	-175	-175	-75	-75
F. Sport en bewegen	-81	-56	-56	-31
G. Mantelzorgondersteuning	-25	-25	-25	-25
Totaal effect programma 1 Leven leren en werken	-458	-432	-329	-304

A. Ontwikkeling budget Sociaal Domein

De eerste kwartaalrapportage Sociaal Domein 2017 laat een tekort zien ten opzichte van onze begroting van voorlopig €1,6 miljoen nadelig. Dit nadeel wordt veroorzaakt door een overschrijding op de Jeugdhulp en een overschrijding op Ferm Werk. Daarbij is er een vermoedelijk doorlopend effect naar de begroting van 2018.

Deze overschrijding in 2017 en de vermoedelijke doorloop naar 2018 zijn aanleiding geweest om de verschillende sturingsmaatregelen in te zetten. Een deel van deze stuurmaatregelen zijn reeds eind 2016 ingezet. Deze sturingsmaatregelen zijn onderverdeeld op het gebied van de Jeugdhulp en Ferm Werk. De sturingsmaatregelen hebben als doel om tot betere zorg, begeleiding en dienstverlening te komen, waardoor de kosten voor het sociaal domein nog dit jaar afnemen. Over de stuurmaatregelen is overleg met de betrokken gemeenten bij Ferm Werk en het NSDMH. Hierbij gaat het niet alleen om wat wijzelf kunnen bijstellen, maar ook over wat we in gezamenlijkheid wensen te bereiken.

Reeds ingezette maatregelen

Vanaf 2015 nemen wij initiatieven om de lasten binnen het sociaal domein te verlagen. Inmiddels zijn de volgende initiatieven gestart:

Jeugd

- De pilot 'welzijn op recept', gericht op behandeling via licht preventieve voorzieningen;
- Schildiensten (aanbod van groepstrainingen, kortdurende behandeltrajecten en flexibel in te richten kleinschalig jeugdhulpaanbod) beschikkingsvrij in te zetten door het sociaal team;
- Gerichte inzet op een zestal complexe zorgvragen met het doel om betrokken gezinnen te ontzorgen en in kracht te zetten ('de trap afschaler');
- Regionale transformatieprojecten gericht op passende afschaling van zorg met als aandachtspunten jeugdhulp en ondersteuning op school, gedeeltelijke onderbrenging adhd-zorg bij de huisarts, alternatieven voor gesloten jeugdhulp, inzet op de alternatieven 'pleegzorg' en 'basis-ggz' voor residentiële zorg en specialistische-ggz en inzet op transformatie dyslexie in samenspraak met scholen en aanbieders;
- Regionaal wordt thans de inkoopstrategie voor 2018 voorbereid, waarin ook gekeken wordt naar mogelijkheden om meer grip te krijgen op de zorgmarktkosten in de regio;
- Bij de huisartsen in onze gemeente zijn twee praktijkondersteuners geplaatst. Zij hebben als taak welzijn op recept uit te schrijven, waarbij inwoners worden zo veel als mogelijk worden doorverwezen naar algemene voorzieningen in onze gemeente;

Participatie

- Het buddy-project (ondernemers begeleiden een werkzoekende naar werk);
- Social return on investment (bij het zaken doen met de gemeente neemt de ondernemer de plicht op zich om iemand in de bijstand in dienst te nemen).
Voor een uitgebreidere toelichting verwijzen wij u naar paragraaf V. Participatie.
- In de zienswijze van de gemeenteraad op de begroting van Ferm Werk over 2017 heeft de gemeenteraad van Bodegraven-Reeuwijk opdracht gegeven om drie nieuwe instrumenten te initiëren om een verhoogde uitstroom naar werk te realiseren. De volgende drie instrumenten zijn in 2016/2017 extra ingezet:
  1. Leerwerkbanen rondom statushouders;
  2. Het project 'schoontaken buitenruimte' (stimuleren uitstroom uit de bijstand naar betaald werk);
  3. Dorpencompetitie rondom garantiebanen

Extra stuurmaatregelen

Naar aanleiding van de eerste kwartaalrapportage 2017 zijn de afgelopen weken extra stuurmaatregelen genomen. Ook deze maatregelen zijn onderverdeeld in de Jeugdhulp en participatiewet. Samen met de reeds genomen maatregelen moeten zij leiden tot een afname van de kosten voor het sociaal domein.

Jeugdhulp/NSDMH:

- Uitwerking van handelingsalternatieven voor dwang en drang in de jeugdzorg (gedachtegoed van De Zwerm: bouwen aan vertrouwen en verminderen van drang en dwang);
- Jouw informele mentor (JIM): het informele netwerk van een jongere betrekken bij de geboden hulp;
- Het disruptief inzetten van een deel van het inkoopbudget teneinde het ontstaan van innovatief, nieuw zorgaanbod te stimuleren.
- Handhaven van de budgetplafonds. Ongeveer een derde van de doorverwijzingen naar Jeugdhulp is afkomstig vanuit de huisartsen. Een strikte naleving van de afgesproken budgetplafonds is noodzakelijk om ook deze instroom te beperken.
- Terughoudendheid rond inzet innovatiebudget. Het innovatiebudget wordt vanaf 2018 vooral ingezet als risicobuffer. Dit betekent dat terughoudender met dit budget wordt omgegaan.

Ferm Werk

Ook bij Ferm Werk wordt in 2017 bestuurlijk ingegrepen om een nieuwe 'veranderronde' te organiseren. De volgende maatregelen zijn in goed overleg met Ferm Werk besproken om in te voeren:

- De begeleiding van statushouders wordt voortaan lokaal georganiseerd met de lokale partijen. Dit betekent dat het leer en ontwikkelcentrum van Ferm Werk hier minder zal worden gebruikt en kosten hiervoor komen te vervallen. Door samen te werken met lokale partijen organiseren we een effectievere participatie naar 'versneld burgerschap' van statushouders;
- Garantiebanen en beschut werk worden in beginsel opgeschort. Zolang de rijksoverheid de gemeente niet betaalt voor de invoering van garantiebanen en beschut werk, worden deze trajecten in beginsel gestopt. Wel hebben we de ruimte om indien de situatie zich voordoet, beschut werk of een garantiebaan te creëren. Onze gemeente ondersteunt ook de lobby van Cedris hierin richting de Rijksoverheid.
- Een reëel uitstroompercentage. Ferm Werk is gevraagd om in de begroting uit te gaan van een reëel instroom en uitstroompercentage. Voor het uitstroompercentage geldt dat het percentage dat in 2016 is bereikt, wordt gehanteerd. Dit percentage ligt aanzienlijk hoger dan het percentage waar Ferm Werk standaard mee rekent (24% i.p.v. 15%).
- Re-integratie jongeren via het TAB-team Gouda. Dit houdt in dat we deze dienst niet meer via Ferm Werk afnemen, maar via het werkbedrijf Midden Holland.

- Keuze in de bedrijfsvoering: de komende maanden zal Ferm Werk haar begroting voor 2018 nader analyseren en aangeven waar besparingen in de bedrijfsvoering mogelijk zijn.

Effect van stuurmaatregelen

Het samengestelde effect van de reeds bestaande maatregelen en nieuwe maatregelen zal de financiële realisatie over het gehele sociaal domein naar verwachting dichterbij de begroting brengen. In de eerste bestuursrapportage van 2017 wordt het effect van deze stuurmaatregelen gekwantificeerd op € 500.000, te realiseren in de tweede helft van 2017.

Het doel is om met de stuurmaatregelen in 2018 uit te komen op het begrotingskader. Dit betekent dat in de tweede helft van 2017 en in 2018 in totaal een verlaging van € 1,6 miljoen binnen het sociaal domein dient te worden gerealiseerd.

Van dit effect wordt € 600.000 als risico aangemerkt in deze kadernota 2018:

Sociaal domein	Bedragen x € 1.000,-	
	Jaar 2018	
Overschrijding begroting 2017 (volgens 1ste burap 2017)		-1.600
Extrapolatie van effect genomen maatregelen in 2017	-1.000	
Aangemerkt als risico	-600	
Totale doelstelling effect maatregelen		1.600
Totaal financieel effect sociaal domein		-

Per saldo wordt in deze kadernota geen extra budgettaire ruimte gevraagd voor het sociaal domein. Wel is in totaal € 600.000 aangemerkt als risico. Voorgesteld wordt om een deel van een eventuele meevallende algemene uitkering in de meicirculaire 2017 toe te wijzen aan het sociaal domein om het risico op een tekort zo veel als mogelijk af te dekken.

B. Afname kosten begeleiding vergunninghouders

De taakstelling vanuit de Rijksoverheid voor de huisvesting van vergunninghouders wordt naar beneden bijgesteld. Daarbij heeft onze gemeente de afgelopen jaren haar taakstelling wat betreft de huisvesting ruimhartig vervuld. In de kadernota 2016 is € 126.000 extra ruimte gevraagd voor de begeleiding en onderwijs van vergunninghouders. Een deel hiervan (€ 70.000) was bestemd voor het organiseren van taallessen in onze eigen dorpen, in plaats van de taalklassen in Gouda. Het blijkt dat dit voornemen niet meer noodzakelijk is. In deze kadernota wordt dan ook voorgesteld deze extra ruimte, vanaf 2018, met € 70.000 te verlagen.

C. Bijdrage verschil rijksbijdrage aan SW Promen

In 2012 is in het kader van de uittreding van de gemeente uit de gemeenschappelijke regeling Promen een dienstverleningsovereenkomst (DVO) afgesloten om de rechtpositie van de uit onze gemeente afkomstige werknemers (27) bij Promen vanaf 2017 te borgen. De financiële vertaling van deze afspraken in onze begroting heeft echter niet heeft plaatsgevonden. Onze gemeente dient vanaf 2017 aan Promen het verschil bij te dragen tussen de vergoeding vanuit het Rijk voor de SW en de daadwerkelijke loonkosten die Promen heeft. Dit kost de gemeente jaarlijks € 175.000. Daartegenover staat dat wij vanaf 2017 de bijdrage aan de SWA in Alphen aan den Rijn stopzetten. Dit levert jaarlijks € 40.000 op.

Bedragen x € 1.000,-

Bijdrage SW aan Promen en SWA	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
Bijdrage verschil aan Promen	-175	-175	-175	-175
Geen bijdrage meer aan SWA Alphen a/d Rijn	40	40	40	40
Totaal financieel effect	-135	-135	-135	-135

D. Extra gelden armoede

Met de decembercirculaire 2016 van de algemene uitkering van de Rijksoverheid is bekend gemaakt dat per 2017 extra gelden voor gemeente beschikbaar komen voor het tegengaan van armoede. Deze gelden komen bovenop de reeds beschikbaar gestelde 'Klijnsma-gelden'.

In deze kadernota is het voornemen opgenomen om de extra gelden beschikbaar te houden voor het tegengaan van armoede in onze gemeente en toe te voegen aan het ondersteuningsfonds van onze gemeente. De extra bedragen vanuit het Rijk zijn als volgt:

Bedragen x € 1.000,-

Extra middelen armoedebeleid	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
Extra beschikbare gelden armoedebeleid	-112	-111	-108	-108
Totaal financieel effect	-112	-111	-108	-108

E. Startblokgelijkheid

Investeringen in preventief jeugdbeleid dragen niet alleen bij aan de vermindering van Jeugdzorg; zij zorgen er impliciet ook voor dat de startblokgelijkheid toeneemt. Via het extra stimuleren van bijvoorbeeld taalontwikkeling of sociaal emotionele ontwikkeling krijgen kinderen meer kennis, kunde en zelfvertrouwen om met meer zelfstandigheid op te groeien tot volwassenheid en hebben ze een gelijkwaardig startblok voor hun ontwikkeling.

Met het programma startblokgelijkheid worden meerdere thema's met elkaar verbonden:

1. De gemeente voert met lokale partners het onderwijs achterstandsbeleid uit (waaronder de vroeg- en voorschoolse educatie, VVE).
2. Er is sprake van een kwalitatieve opschaling door de betrokken organisaties zelf: een ontwikkeling van peuterspeelzalen naar kinderopvang, en een geleidelijke ontwikkeling naar Integrale Kindcentra (IKC's),
3. De ambitie om de (financiële) inzet op jeugdhulp te verminderen, en de binnen het sociaal domein beschikbaar komende ruimte in te zetten in preventie.

4. Vier werkgroepen van betrokken deskundigen hebben verdere voorstellen uitgewerkt, gericht op:
- Ondersteuning taalontwikkeling,
  - Sociaal emotionele ontwikkeling bij kinderen
  - Overgang van basisschool naar voortgezet onderwijs
  - Ouderbetrokkenheid.

Tezamen vormen deze vier thema's de kern van het programma startblokgelijkheid. In deze kadernota is een voorstel opgenomen om extra (financiële) ruimte te vragen voor het programma. Voor 2018 en 2019 wordt € 175.000 gevraagd. Voor de jaren erna wordt € 75.000 per jaar gevraagd:

Bedragen x € 1.000,-

Startblokgelijkheid	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
Uitvoering programma startblokgelijkheid	-175	-175	-75	-75
Totaal financieel effect	-175	-175	-75	-75

Dit bedrag komt bovenop de middelen die reeds in de begroting zijn opgenomen voor bovenstaande thema's. De middelen voor startblokgelijkheid worden in de komende jaren aangevuld met eventuele overschotten binnen het sociaal domein. Zo wordt geld dat op dit domein wordt overgehouden geïnvesteerd in preventie. Tezamen met de overige middelen is het budget voor startblokgelijkheid als volgt:

Bedragen x € 1.000,-

Startblokgelijkheid	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
Onderwijskansenbeleid	350	350	350	350
Reeds opgenomen in de kadernota 2017		100	100	100
Aangevuld met eventuele overschotten sociaal domein	-	-	-	-
Opgenomen in deze kadernota	175	175	75	75
Totaal beschikbaar startblokgelijkheid	525	625	525	525

F. Sport en bewegen

Op het gebied van sport en bewegen worden de volgende bijstellingen voorgesteld.

Sport en bewegen	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
Begeleiding nieuwbouw zwembad de Kuil	-25	-25	-25	-
Geen rubbergranulaat op kunstgrasvelden CVC	-13	-13	-13	-13
Ontwikkeling sportvisie	-25			
Gymuren basisonderwijs	-18	-18	-18	-18
Totaal financieel effect	-81	-56	-56	-31

Allereerst zijn er kosten opgenomen in de jaren 2018-2020 voor begeleiding van nieuwbouw van zwembad de Kuil. Als de gemeenteraad in september 2017 besluit tot nieuwbouw van een zwemvoorziening in Bodegraven, dan zijn de komende jaren kosten noodzakelijk voor de begeleiding van deze nieuwbouw. Vooralsnog worden deze kosten op € 25.000 geraamd.

In 2017 heeft de gemeenteraad besloten tot de aanleg van anderhalf kunstgrasveld met kurk in plaats van rubbergranulaat. De meerkosten hiervan € 62.500 zijn uit de voorziening onderhoud

accommodaties betaald. In de voorziening was geen rekening gehouden met deze meerkosten. De komende 10 jaar wordt daarom € 6.250 (in totaal € 62.500) toegevoegd aan de voorziening.

In het najaar van 2017 wordt in samenwerking met de verschillende sport- en beweeg organisaties en verenigingen gestart met de ontwikkeling van een sportvisie. In deze kadernota is voor 2018 in totaal € 25.000 werkbudget gevraagd voor de ontwikkeling van deze sportvisie.

De laatste bijstelling betreft de vergoeding van gymuren. Met de huidige systematiek om gymuren te bekostigen op basis van een normberekening komt een aantal scholen niet aan de minimale eis van 1,5 klokuur gymnastiek per groep. Door te bekostigen op basis van het werkelijk aantal groepen kunnen alle scholen 1,5 klokuur gym aanbieden per groep 6 tot 12 jarigen. Om dit mogelijk te maken zijn extra kosten noodzakelijk van €18.000,-.

G. Mantelzorgondersteuning

Om op het gebied van mantelzorgondersteuning de juiste waardering en ondersteuning naar mantelzorgers in deze gemeente te organiseren wordt een jaarlijks budget van € 25.000 gevraagd. In de tweede helft van 2017 wordt onderzocht hoe deze ondersteuning het beste georganiseerd kan worden.

H. Onderwijshuisvesting

Gekoppeld aan de nieuwe leerlingenprognose die medio 2017 beschikbaar komt, en aan het thema verduurzaming gemeentelijke vastgoed, wordt de toekomstige gewenste investering in onderwijshuisvesting in kaart gebracht. In het licht hiervan heeft de Da Costa School een verzoek ingediend tot (ver)nieuwbouw op de bestaande locatie. Wij zullen met het schoolbestuur en – directie in gesprek gaan en verkennend onderzoek naar de opties en de haalbaarheid doen.

Programma 2 Wonen en Leven

In programma 2 Wonen en leven zijn de volgende wijzigingen voorgesteld:

Bedragen x € 1.000,-

Programma 2 Wonen en leven	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
A. Onderhoudsplan leefomgeving	-324	-646	-682	-850
B. Verhoging dotatie vastgoed	-125	-125	-125	-125
C. Ambitieniveau handhaving	-50	-50	-50	-50
D. Invoering omgevingswet	-150	-	-	-
E. Effect MPG (lagere kapitaallasten)	18	18	18	18
F. Aanvulling voorziening duurzaamheid	-100	-100	-100	-100
Totaal effect programma 2 Wonen en Leven	-731	-903	-939	-1107

A. Onderhoudsplan leefomgeving

De afgelopen maanden is samen met de samenleving het onderhoudsplan leefomgeving opgesteld. Daarbij willen we een gemeente zijn waar het goed leven, wonen en werken is. In dit perspectief gaan we verantwoord om met de gelden van inwoners en bedrijven. In deze kadernota is het onderhoudsplan leefomgeving vertaald. De financiële gevolgen zijn daarmee als volgt:

Bedragen x € 1.000,-

Onderhoudsplan leefomgeving	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
Verhoging budget klein onderhoud	-270	-270	-270	-270
Dotatie Voorziening voor groot onderhoud	-62	-264	-164	-165
Bijstelling kapitaallasten onderhoud	8	-61	-137	-230
Kwaliteitsimpuls kapitaallasten	-	-51	-111	-185
Totaal financieel effect	-324	-646	-682	-850

De financiële effecten van het onderhoudsplan leefomgeving zijn op te delen in vier componenten:

- Een verhoging van het reguliere budget klein onderhoud;
- Een verhoging van de dotatie aan de voorziening groot onderhoud;
- Een bijstelling van de kapitaallasten van de verschillende investeringen;
- De kapitaallasten van de kwaliteitsimpuls (het extra investeringsniveau).

Gelijktijdig met de kadernota, wordt het raadsvoorstel en besluit rondom het onderhoudsplan leefomgeving behandeld. Voor een nadere onderbouwing van het plan wordt volledigheidshalve verwezen naar dit aparte raadsvoorstel en plan.

B. Verhoging dotatie vastgoed

In 2016 is geconstateerd dat het onderhoud aan het vastgoed van de gemeente een extra (financiële) impuls nodig heeft. Daarbij is door de gemeenteraad de opdracht gegeven gelijk eventuele duurzaamheidsmaatregelen mee te nemen in de inspectie en inhaalslag van het onderhoud aan het gemeentelijk vastgoed. Een deel van het achterstallig onderhoud is meegenomen in de resultaatbestemming van de jaarrekening 2016.

Om het reguliere onderhoud aan het gemeentelijk vastgoed op peil te brengen is jaarlijks € 125.000 extra budget benodigd.

C. Ambitieniveau handhaving

De ambities van de gemeente Bodegraven-Reeuwijk op het vlak van handhaving zijn hoog. Onder andere de handhaving op het gebied van kamerbewoning, en de handhaving in het Plassengebied

vragen meer inzet vanuit het ODMH. Deze ambitie is door het ODMH vertaald in haar jaarprogramma's. Gezien het ambitieniveau van onze gemeente wordt voorgesteld om jaarlijks € 50.000 extra beschikbaar te stellen voor handhaving op het gebied van bouw en woningtoezicht (BWT) en milieu.

D. Invoering omgevingswet

De Omgevingswet zal naar de huidige verwachting 1 juli 2019 in werking treden. Met de Omgevingswet wil de wetgever een andere omgang met de fysieke leefomgeving mogelijk maken: handelen vanuit kwaliteit in plaats van handelen vanuit regelgeving. Naast wetgeving is daarvoor ook een cultuuromslag nodig bij initiatiefnemers, bestuurders en ambtenaren. Vertrouwen en integraal denken en doen vormen hierbij centrale thema's.

Participatie, zowel van inwoners, bedrijven als maatschappelijke groeperingen, zal een grotere rol krijgen bij de Omgevingswet. Voor het opstellen van Omgevingsvisies en Omgevingsplannen is participatie vereist en ook bij (grotere) projecten zal participatie een verplicht onderdeel van het proces zijn. Dit vraagt van alle betrokkenen, zowel overheid (gemeente, provincie, ODMH) als private partijen, een verandering in werkwijze en houding.

Ter voorbereiding op de komst van Omgevingswet proberen wij met de wet te leren werken door uitvoering te geven aan de Pilot Omgevingsplan Lange Ruige Weide. Door nu al in de geest van de wet te werken ondervinden wij proefsgewijs waar de veranderingen in samenwerking, inhoud en proces zitten. Op deze manier maken wij de voorbereiding op de komst met de pilot concreet en nemen we al onze (keten)partners mee. De eerste contouren van een Omgevingsplan verwachten wij eind 2017.

In 2018 werken wij de leerervaringen van de pilot verder uit in concrete acties. Wij verwachten dat dit in ieder geval zal inhouden dat we medewerkers (verder) gaan scholen en investeren in applicaties om de ruimtelijke instrumenten conform wetgeving te kunnen ontsluiten. Om de continuïteit van het 'lopende werk' te waarborgen verwachten wij dat er in 2018 ook extra personele inzet (inhuur) noodzakelijk is. In deze kadernota is een inschatting gemaakt van de kosten voor voorbereiding van de invoer van de omgevingswet voor 2018. Op basis van de ervaringen van 2017 en 2018 zal in de kadernota van 2019 een voorstel worden gedaan voor de kosten van invoering van de omgevingswet.

Bedragen x € 1.000,-

Invoering omgevingswet	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
Opleidingskosten medewerkers	65	-	-	-
Applicatie voor publicatie	10	-	-	-
Externe inhuur/ begeleiding	72	-	-	-
Totaal financieel effect	147			

E. Effect MPG (lagere kapitaallasten)

De kapitaallasten van het MPG 2016 zijn doorgerekend en opgenomen in deze kadernota. De kapitaallasten voor de exploitatie valt jaarlijks € 18.000,- lager uit. De belangrijkste oorzaak hiervoor zijn de lagere kapitaallasten voor de Randweg.

F. Aanvulling voorziening duurzaamheid (conform motie)

De gemeenteraad heeft bij behandeling van de begroting 2017 een motie aangenomen waarin wordt opgeroepen een voorziening duurzaamheid op te stellen, die tenminste gevuld dient te zijn met € 500.000. Met de begroting 2017 is reeds een voorziening van € 400.000 gevormd. De ontbrekende € 100.000 wordt met deze kadernota toegevoegd. Aangezien er ook uitgaven aan de voorziening worden onttrokken, wordt structureel € 100.000,- toegevoegd aan de voorziening. Zo blijft het peil van de voorziening boven de minimaal benodigde € 500.000,-.

G. Grondbeleid

De komende jaren ligt de aandacht en focus op het gebied van de grondexploitaties bovenal op het afdoende snel op de markt krijgen van gemeentelijke gronden voor woningbouw en het afdoende spoedig komen tot afspraken met de corporatie(s) voor de realisatie van de sociale woningbouw zoals afgesproken in de prestatieafspraken Duurzaamheid heeft in al onze grondexploitaties speciale aandacht in het maken van afspraken met ontwikkelende partijen. Vanaf 2018 is het zaak om ook te bezien op welke manier we in de toekomst omgaan met ons grondbeleid en woningbouwprogramma. In dit licht wordt in 2018 een actueel grondbeleid opgesteld voor onze gemeente. In 2018 wordt daarbij een bredere monitor ontwikkeld waarbij de voortgang in de focuspunten van het fysieke domein (waaronder de grondopbrengsten en woningbouwprogramma) in beeld wordt gebracht, zodat wij met uw raad het gesprek kunnen blijven voeren over de beleidsrealisatie.

Programma 3 Samenwerken, ondernemen en dorpspromotie

In programma 3 worden de volgende wijzigingen voorgesteld:

Programma 3 Samenwerken ondernemen en dorpspromotie	Bedragen x € 1.000,-			
	2018	2019	2020	2021
A. Uitvoering maatregelen centrumvisie openbare ruimte	-50	-130	-50	-
B. Dorpspromotie	-	-30	-	-
C. Lobby N11/A12 Boog	-10	-	-	-
Totaal effect programma 3	-60	-160	-50	0

A. Aanpak openbare ruimte centrum Bodegraven

Een van de uitkomsten van de centrumvisie is de aanpak van de openbare ruimte in het centrum van Bodegraven. In deze kadernota is ruimte opgenomen om de komende jaren de openbare ruimte aan te pakken. Dit betreft dan aanpassingen zoals realiseren parkeervoorzieningen (plaatsen, laadpalen, rekken etc.), vuilnisbakken en overige zaken. Door nader onderzoek kan dit bedrag de komende tijd verder worden aangescherpt.

B. Dorpspromotie

In het kader van dorpspromotie en de centrumaanpak Bodegraven wordt in 2019 een bijdrage van €30.000 gevraagd om door de gehele gemeente duurzame vlaggenmasten te laten plaatsen die de bewoner én bezoeker van onze gemeente een welkom gevoel geeft, de weg wijst en informeert over belangrijke evenementen in onze gemeente (denk aan de Najaarsmarkt of het Bierfestival). De uitrol willen we starten in het centrum van Bodegraven. Het bedrag vormt de dekking voor het aanschaffen en plaatsen van in totaal 33 vlaggenmasten verdeeld over alle dorpen.

C. Lobby N11/ A12 Boog

Een stevige lobby voor de realisatie van N11/ A12 boog is een belangrijke opgave in het Actieprogramma economie. De Raad voor Handel Industrie en Dienstverlening, VNO/NCW en het Platform Ondernemend Bodegraven-Reeuwijk trekken hierin met de gemeente op, evenals de Regio Midden-Holland en de Groene Hartsamenwerking. Om de kosten van een slagvaardig lobbytraject mede te financieren is een specifiek werkbudget meer dan wenselijk.

Programma 4 Bestuur en dienstverlening

In programma 4 zijn de volgende wijzigingen voorgesteld:

Bedragen x € 1.000,-

Programma 4 Bestuur en dienstverlening	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
A. Verbonden partijen	-141	-12	-12	148
B. Dienstverlening	-25	-25	-25	-25
Totaal effect programma 4	-166	-37	-37	123

A. Verbonden partijen

De begrotingen van de verbonden partijen zijn vertaald in de kadernota 2018. Dit betreft de grootste verbonden partijen, behoudens de begroting Ferm Werk. De begroting van Ferm Werk heeft een plek gekregen in programma 1: onder het sociaal domein, en maakt in dit programma onderdeel uit van de stuurmaatregelen. De overige verbonden partijen laten de volgende wijzigingen zien:

Bedragen x € 1000

Verbonden partijen	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
BSGR	2	2	2	2
RDOG	-22	-22	-22	-22
Groenalliantie	-	-	-	-
VRHM	-	-	-	-
ODMH	-120	9	9	169
Regio Midden Holland, de Nieuwe regio	-	-	-	-
Totaal financieel effect	- 141	- 12	- 12	148

De reden dat de ODMH een afname van de gemeentelijke bijdrage zien in haar meerjarenraming. Deze afname kent twee verschillende oorzaken. Enerzijds heeft onze gemeente het voornemen om jaarlijks 2,5% te dalen in haar gemeentelijke bijdrage. Anderzijds ziet het ODMH een afname van het aantal af te nemen aantal uren als gevolg van de invoering van de Wet kwaliteitsborging bouwen (WKB).

Het feit dat de bijdrage aan het ODMH in 2018 aanvankelijk nog hoger is dan onze begroting is het gevolg van het feit dat onze gemeente vanaf 2016 al rekent met het inzetten op een verlaging van onze bijdrage met 2,5% per jaar.

Bedragen x € 1000

Dienstverlening	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
Paspoorten laten thuisbezorgen	-	-	-	-
Extra openingsavond KCC	-25	-25	-25	-25
Totaal financieel effect	-25	-25	-25	-25

B. Dienstverlening

Op het gebied van dienstverlening zijn de volgende wijzigingen zichtbaar.

In 2017 is gestart met een pilot voor het thuisbezorgen van paspoorten. Voor het thuisbezorgen van paspoorten worden een kostendekkend tarief gevraagd. Afhankelijk van de uitkomsten van deze pilot, zullen we in 2018 verder gaan met het laten thuisbezorgen van paspoorten. Afhankelijk

van de tariefstelling zullen hier kosten aan verbonden zijn. In deze kadernota is er vooralsnog van uitgegaan dat de tarieven voor het thuisbezorgen kostendekkend zullen zijn.

Vanaf 2016 is er een extra openingsavond ingevoerd bij het KCC. Een extra avondopening per week brengt extra kosten met zich mee. In deze kadernota is jaarlijks € 25.000 opgenomen voor deze extra openingsavond.

C. Veiligheid

In 2017 is de Toekomst Agenda Veiligheid 2017-2021 opgesteld, welke aansluit bij de behoefte van de samenleving. Schoon, heel en veilig is het uitgangspunt. De agenda levert een bijdrage aan een leefbare en veilige buurt, wijk, dorp en gemeente als geheel. Daarbij wordt uitgegaan van de kracht van de 'weerbare samenleving' en geven we samen met de inwoners vorm en inhoud aan veiligheid in onze dorpen.

Thema's met bijzondere aandacht hierbij zijn: communicatie en participatie, bestrijding van drugscriminaliteit en bestrijding woninginbraken. Deze thema's zijn verbonden met de leefomgeving en het Sociaal domein. "Schoon, heel en veilig" is hierbij het adagium. In de Toekomstagenda wordt nader ingegaan op de verschillende thema's en acties.

In 2018 wordt met de gemeenteraadscommissie periodiek een gesprek georganiseerd over het thema veiligheid. In de periodieke uitgave van Veiligheid in Beeld (VIB) kunt u in 2018 lezen wat er gebeurt op het vlak van veiligheid en welke acties of maatregelen we nemen. Jaarlijks zal de Toekomst Agenda Veiligheid geëvalueerd worden.

Financiën en dekkingsmiddelen

In het programma financiën en dekkingsmiddelen worden de volgende wijzigingen voorgesteld:

Bedragen x € 1.000,-

Financiën en dekkingsmiddelen	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
A. Afschaffen hondenbelasting	-	-95	-95	-95
B. Actualisatie opbrengst bouwleges	443	253	63	63
C. Landing precariobelasting	-100	-200	-300	-400
D. Actualisatie opbrengst toeristenbelasting	97	292	292	292
E. Afvalinzameling	-	-	-	-
F. Rioolheffing	-	-	-	-
F. Niet af te dragen VPB	40	40	40	40
Totaal effect financiën en dekkingsmiddelen	480	290	0	-100

A. Afschaffen Hondenbelasting

De hondenbelasting is ingevoerd in 1851 toen de gemeentebelastingen van Rijkswegen werden gereguleerd. Historische redenen voor het invoeren van een hondenbelasting waren enerzijds het onder controle willen houden van de overlast van honden (met name vanwege hondsdoelheid) en anderzijds het heffen van een vervoersbelasting omdat de hond dienst deed als trekdier. De oorspronkelijke redenen voor de invoering van hondenbelasting zijn niet meer actueel. De hond wordt nu met name gehouden als gezelschapdier. Bezitters van andere gezelschapdieren betalen geen belasting over hun dier.

Daarbij is wel een volgende kanttekening te plaatsen: vanuit de inwoners van onze gemeente vormt hondenpoep op straat steevast een ergernis. Echter het is daarbij aannemelijk dat het wel of niet betalen van hondenbelasting niet in verband staat met de hoeveelheid hondenpoep op straat. Voorlichting en gedragsverandering hebben meer effect op de hoeveelheid hondenpoep op straat. De kosten die de gemeente heeft voor het opruimen van hondenpoep worden ondergebracht in de reinigingsheffing.

In deze kadernota wordt het voorstel gedaan om de hondenbelasting per 2019 af te schaffen. De financiële effecten zijn als volgt:

bedragen x € 1.000

Effect afschaffen hondenbelasting	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
Afschaffen hondenbelasting	-	-95	-95	-95

B. Actualisatie opbrengst bouwleges

De bouwleges kennen de afgelopen paar jaar een hogere opbrengst dan geraamd. Voor een deel wordt dit veroorzaakt door grote incidentele (woningbouw)projecten. Gelijktijdig is ook een stijging van de normale (kleine) aanvragen waar te nemen. Op basis van die gegevens is een verhoging van de te verwachten opbrengst van € 1 miljoen naar € 1,43 miljoen reëel te noemen voor 2018. Voor de overige jaren is een lagere bijstelling voorzien. De onzekerheid van de woningmarkt en de komst van de omgevingswet per 1 juli 2019 zijn redenen voor een lagere stijging van de opbrengsten van de bouwleges. De stijging van de opbrengsten van de bouwleges is als volgt:

bedragen x € 1.000

Verhoging opbrengst bouwleges	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
Verhoging bouwleges	443	253	63	63

C. Landing Precariobelasting

Elk jaar ontvangt de gemeente Bodegraven-Reeuwijk € 869.000 aan precariobelasting op kabels en leidingen. Vanaf 2022 mogen gemeenten deze belasting niet meer heffen.

De uitdaging is dan om dit tekort aan inkomsten zo zacht mogelijk te laten landen, zonder daarbij de overige belastingen voor onze inwoners te verhogen. Daarbij is de uitfasering van de inkomsten precariobelasting geen verlaging van de precariobelasting zelf. Tot en met 2021 heft onze gemeente precariobelasting op kabels en leidingen.

Wel wordt elk jaar een deel van de inkomsten van precariobelasting toegevoegd aan een zogenaamde egalisatiereserve. In de periode 2018-2021 zullen de opbrengsten van precario ten gunste van de rekening van baten en lasten dus stapsgewijs afnemen, daar tegenover zal stapsgewijs een egalisatiereserve worden getroffen. Vanaf 2022 mag geen precario worden geheven. Ingaande 2022 zal stapsgewijs de egalisatiereserve worden benut om tot en met 2025 de opbrengst uit te faseren. Financieel laat dit zich als volgt weergeven:

Bedragen x € 1.000,-

Uitfasering inkomsten precario	Jaar									
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	
Opbrengsten precario kabels en leidingen	869	869	869	869	0	0	0	0	0	
Mutatie egalisatiereserve	100	200	300	400	-400	-300	-200	-100		
Baten (t.g.v. begroting)	769	669	569	469	400	300	200	100	0	
Cumulatieve egalisatiereserve	100	300	600	1.000	600	300	100	0		

Effect op meerjarenbegroting	Jaar									
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	
Begrote inkomsten begroting 2017-2021	869	869	869	869	869	869	869	869	869	
Bijgestelde inkomsten	769	669	569	469	400	300	200	100	0	
Effect op meerjarenbegroting	-100	-200	-300	-400	-469	-569	-669	-769	-869	

Per saldo zullen de baten in 2018 afnemen met € 100.000 (dit deel wordt in de egalisatiereserve gestort). In 2026 zullen de baten dan vervolgens € 0 bedragen. Op deze wijze wordt de opbrengst van € 869.000 in een periode van 9 jaar afgebouwd.

D. Actualisatie opbrengst toeristenbelasting

In de kadernota 2016 is vastgesteld om de opbrengst van de toeristenbelasting te verhogen. In de begroting 2017-2021 zijn de volgende opbrengsten voor toeristenbelasting opgenomen:

Deze opbrengst is berekend aan de hand van 240 vakantiewoningen die 50% van het jaar, door gemiddeld 2 personen worden bezocht. Nu Landal Green Parcs open is, en de vakantiewoningen gebouwd worden is de berekening van de opbrengst aan een actualisatie toe. Op het vakantiepark komen 271 vakantiewoningen te staan. In de actualisatie van de opbrengst van de toeristenbelastingen zijn de volgende variabelen gebruikt:

- Aantal woningen: in 2018 120 woningen vanaf 2019 270 woningen;
- Bezettingsgraad van de woningen van 50%;
- Gemiddeld 4 personen per vakantiewoning.

De actualisatie van de opbrengst van de toeristenbelasting is dan als volgt weer te geven:

bedragen x € 1.000

Opbrengst toeristenbelasting	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
Aantal woningen	120	270	270	270
Bezettingsgraad dagen (50%)	183	€ 183	183	183
Gemiddeld aantal personen per nacht	4	4	4	4
Tarief per persoon per nacht	€ 1,98	€ 1,98	€ 1,98	€ 1,98
Opbrengst Landal Green Parks	173	390	390	390
Overige opbrengst toeristenbelasting	55	55	55	55
Totale opbrengst toeristenbelasting	228	445	445	445
Begrote opbrengst	131	153	153	153
	97	292	292	292

E. Afvalinzameling

Op het gebied van afvalinzameling zijn de volgende kosten inzichtelijk te maken.

bedragen x € 1.000

Afvalinzameling	Jaar			
	2018	2019	2020	2021
A. Minicontainers buitengebied	-55	-55	-55	-55
B. Nieuwe aanbesteding KVA	-110	-110	-110	-110
C. Bonus- malus regeling scheidingspercentage	-25	-25	-25	-25
Extra kosten afvalinzameling	- 190	- 190	- 190	- 190
Verhoging tarief	190	190	190	190
Totaal afvalinzameling	0	0	0	0

Minicontainers buitengebied

In de begroting zijn de inzamelingskosten van minicontainers buitengebied te laag opgenomen. Dit heeft 2 oorzaken. 1) Het aanbod blijkt structureel hoger dan verwacht bij de invoering van Bewust Afval Scheiden, 2) De gemeente heeft Cyclus opdracht gegeven met kleinere voertuigen in het buitengebied te werken. Dit heeft hogere inzamelkosten per container tot gevolg.

Nieuwe aanbesteding KVA

Doordat in geheel Nederland nu plastic ingezameld wordt is de hoeveelheid ingezameld plastic momenteel hoger dan de verwerkingscapaciteit. Ook de vraag naar gerecycled plastic is lager dan het aanbod. Het gevolg is een hogere verwerkingsprijs en een onzekere afzet van het gerecyclede plastic. Doordat het verpakkende bedrijfsleven hierin niet zijn verantwoordelijkheid neemt wordt dit afgewenteld op de gemeenten. Het gevolg voor onze gemeente is een kostenstijging van € 110.000.

Bonus- malus regeling scheidingspercentage

De bonus-malus regeling bestaat uit een bonus of malus die wij aan de sorteerder betalen als het scheidingspercentage meer bedraagt dan de voorgeschreven 75%. Deze regeling prikkelt de verwerker om een scheidingspercentage van rond de 80% te realiseren. Dit betekent dat de subsidie-inkomsten voor de gemeente substantieel hoger liggen dan de kosten voor deze bonus. Netto gaat de gemeente hier dus op vooruit; de bonus was alleen niet geraamd.

Tariefstelling afvalstoffen

Uitgangspunt bij de hoogte van de afvalstoffenheffing is 100% kostendekkendheid. Met de komst van het nieuwe BBV per 1 januari 2017 zijn nieuwe regels gesteld omtrent de verdeling van kostentoe rekening van loonkosten en overhead aan de afvalstoffenheffing en rioolheffing. In deze kadernota wordt uitgegaan van deze voorgeschreven verdeling, waardoor een verschuiving van kosten plaatsvindt van rioolheffing naar afvalstoffenheffing.

Naast de voorgeschreven verdeling van het BBV dienen ook de extra kosten op het gebied van afvalinzameling (onder andere door een verlaagde vraag en opbrengst van het ingezamelde plastic) gecompenseerd te worden in het tarief (uitgangspunt is 100% kostendekking).

Conform de wens van de gemeenteraad om te komen tot een hoger variabel tarief wordt een deel van de compensatie van de hogere kosten opgevangen door een verhoging van het variabele tarief.

Tarief afvalstoffenheffing	Huidig	Nieuw
Vastrecht éénpersoons	171,48	211,34
Vastrecht meerpersoons	213,48	253,34
Tarief per inworp	1,00	1,25

F. Rioolheffing

In het rioleringsplan wordt aangegeven dat de kosten voor riolering de komende jaren niet zullen toenemen maar zelfs omlaag kunnen. In het raadsvoorstel van het gemeentelijk rioleringsplan is indicatief aangegeven dat het tarief voor de rioolheffing naar beneden bijgesteld kan worden. Aangevuld met de voorgeschreven wijziging van het BBV waarbij een andere verdeling van loonkosten en overhead tussen afvalstoffenheffing en rioolheffing wordt voorgeschreven zijn de tarieven als volgt definitief berekend:

Tarief rioolheffing	Huidig	Nieuw
Basistarief eigenaar	€ 135,60	€ 135,60
Waterverbruik (meest voorkomende categorieën):		
< 50 m ³	€ 133,56	€ 100,93
> 50 en < 100 m ³	€ 174,24	€ 131,67
> 100 en < 150 m ³	€ 221,16	€ 167,13

De lokale lastendruk ziet er met bovenstaande bijstellingen als volgt uit:

Lokale lastendruk				
	Eigenaren		Gebruikers	
	Huidig	Nieuw	Huidig	Nieuw
OZB	399,80	399,80	-	-
Afvalstoffenheffing	258,96	309,99	258,96	309,99
Rioolheffing	356,76	302,73	221,16	167,13
Totale belastingdruk	1.015,52	1.012,52	480,12	477,12
Gevolgen voor belastingdruk		-0,3%		-0,6%

G. Niet af te dragen VPB

In de kadernota 2017 is een reservering gemaakt voor eventueel af te dragen vennootschapsbelasting over de grondexploitaties. Nu blijkt dat de gemeente Bodegraven-Reeuwijk de komende jaren niet in aanmerking komt voor deze belasting. De begrotingspost van € 40.000 valt daarmee vrij.

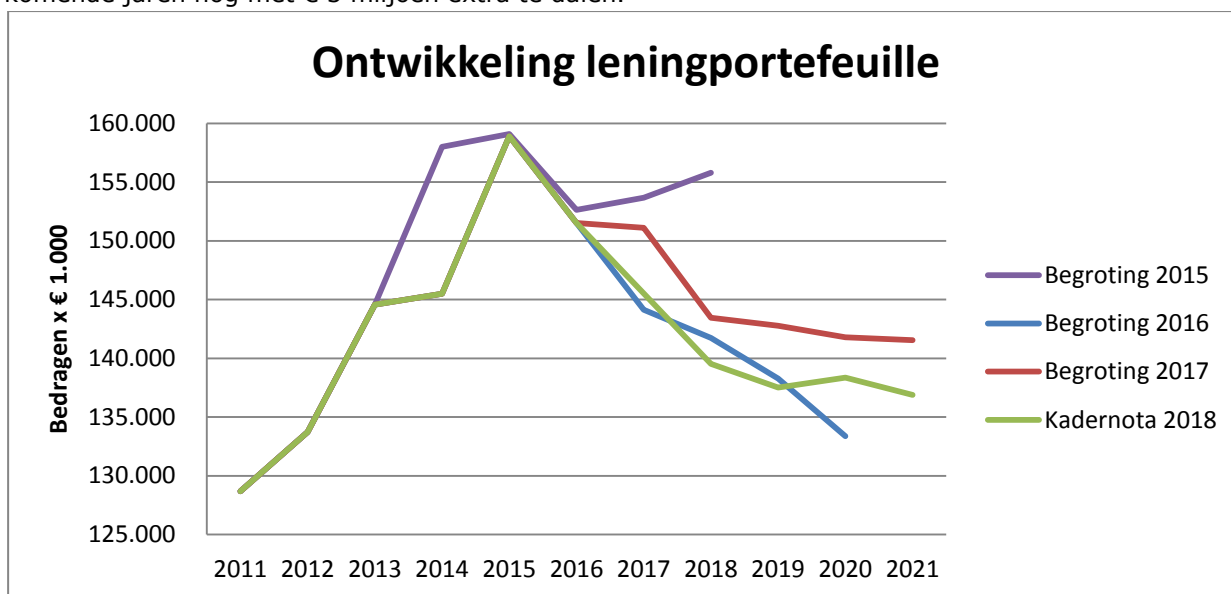
Financiële positie

In dit hoofdstuk staat de financiële positie van de gemeente centraal. Daarbij wordt aandacht geschonken aan het verloop van de leningenportefeuille en de algemene reserve.

Liquiditeitspositie

De afname van de langlopende geldleningen verloopt in deze kadernota voorspoediger dan bij de begroting 2017 werd verwacht. Dit heeft met name te maken met de grondverkopen in 2016 waardoor de liquiditeitspositie van onze gemeente sterk is verbeterd.

Eind 2021 komt de leningenportefeuille uit op € 136,9 miljoen euro. Ten opzichte van de piek in 2015 is dit een daling van 22 miljoen euro. De doelstelling om onder de begrotingslijn van 2016 te geraken is echter nog niet verwezenlijkt. Om dit te realiseren dient de leningenportefeuille de komende jaren nog met € 3 miljoen extra te dalen.

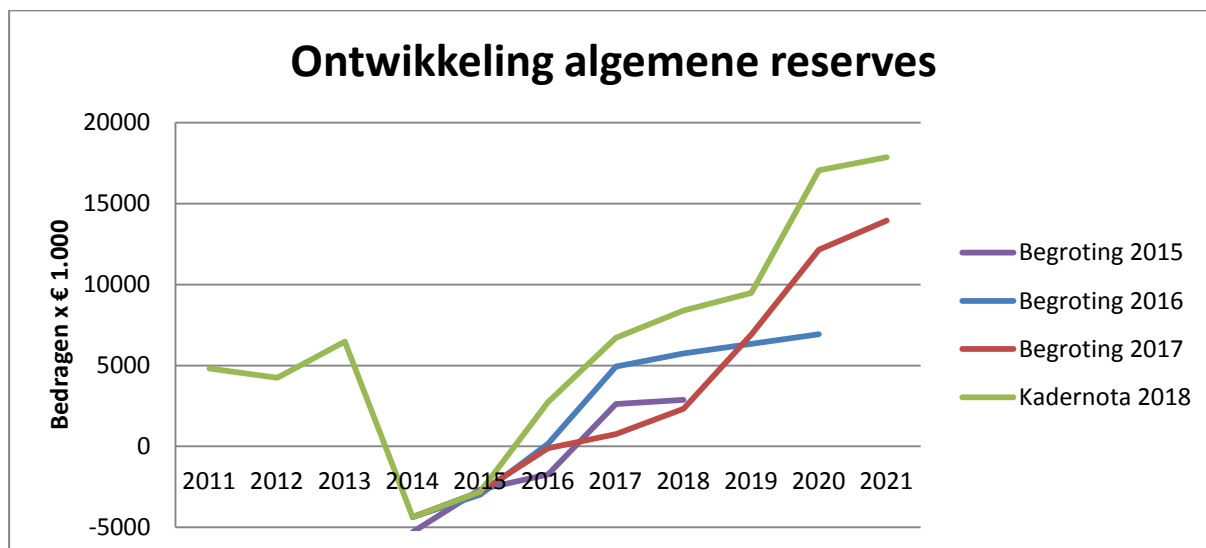

bedragen x € 1.000,-

Leningen portefeuille	Jaar										
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Begroting 2015	128.680	133.727	144.571	158.012	159.089	152.643	153.669	155.791			
Begroting 2016	128.680	133.727	144.571	145.486	158.900	151.511	144.118	141.722	138.282	133.358	
Begroting 2017	128.680	133.727	144.571	145.486	158.900	151.511	151.118	143.442	142.762	141.799	141.551
Kadernota 2018	128.680	133.727	144.571	145.486	158.900	151.511	145.514	139.514	137.510	138.342	136.891

Algemene Reserve

Het verloop van de algemene reserve vertoont ten opzichte van de begroting 2017 een gunstiger verloop. Dit wordt in de eerste plaats veroorzaakt door het voordelig rekeningssaldo waarmee het jaar 2016 kon worden afgesloten. Dit resultaat wordt toegevoegd aan de algemene reserve. Ten opzichte van 2017 eindigt de algemene reserve in 2021 4 miljoen hoger dan eerder werd verwacht.

Bedragen x € 1.000,-

Algemene Reserve	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Begroting 2015				-5.286	-2.668	-1.737	2.614	2.872			
Begroting 2016				-4.367	-2.970	172	4.939	5.735	6.327	6.919	
Begroting 2017				-4.367	-2.805	-112	760	2.332	6.906	12.137	13.947
Kadernota 2018	4.822	4.238	6.467	-4.367	-2.805	2.744	6.710	8.395	9.478	17.049	17.849

De stijging van de algemene reserve is daarnaast te verklaren door het vervroegen en naar voren halen van de opbrengsten van onze grondexploitaties, veroorzaakt door een actieve sturing en een herstellende economie en woningmarkt. Hieronder is inzichtelijk gemaakt hoe de verschillende onderdelen van de algemene reserve zich ontwikkelen. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen de algemene reserve, de reserve bouwgrondexploitaties en de algemene reserve van de restwaarde.

Bedragen x € 1.000,-

	2018	2019	2020	2021
Algemene reserve	7.174	7.748	8.378	8.215
Algemene reserve grondexploitatie	-157	-273	6.069	6.463
Algemene reserve restwaarde	1.378	2.003	2.602	3.171
Totaal Algemene Reserve	8.395	9.478	17.049	17.849

Risicoparagraaf

In deze paragraaf worden de belangrijkste risico's benoemd voor het begrotingsjaar 2018. Op dit moment worden de volgende risico's geïdentificeerd:

Algemene uitkering

Op het moment van opstellen van deze kadernota is de mei-circulaire 2017 nog niet uitgebracht. Deze circulaire geeft belangrijke informatie over de te verwachten ontwikkeling van de algemene uitkering. In de thans voorliggende kadernota is onder de autonome ontwikkeling wel een inschatting gemaakt van eventuele effecten van de meicirculaire. De daadwerkelijke informatie vanuit de meicirculaire wordt in ieder geval betrokken bij het opstellen van de begroting 2018. Naar verwachting kan begin juni een eerste prognose gegeven worden van de meicirculaire 2017.

Sociaal Domein

In programma 1 van deze kadernota is weergegeven welke inzet gepleegd dient te worden binnen het Sociaal Domein om de kosten in 2017 en 2018 naar beneden bij te stellen. In totaal moet € 1,6 miljoen minder worden uitgegeven. Gezien de stuurmaatregelen is het beargumenteerbaar om van deze € 1,6 miljoen, €1,0 miljoen effect toe te schrijven aan de genoemde stuurmaatregelen. De overige € 600.000 is daarmee aangemerkt als risico. Natuurlijk is het doel om deze ombuiging te realiseren, maar het is onzeker of deze ombuiging wordt gerealiseerd.

In deze kadernota wordt om deze reden dan ook voorgesteld om een eventueel meevallende meicirculaire aan te wenden als risicobuffet om het genoemde risico van € 600.000,- zoveel als mogelijk af te dichten.

Organisatie van opdrachten processen en projecten

In voorgaande kadernota is voor 2017 een vergelijking gemaakt tussen de ambitie op het gebied van de verschillende opdrachten, projecten en processen en de benodigde capaciteit. Vanuit deze analyse is in de kadernota 2017 voor dat jaar financiële ruimte gevraagd.

Ook voor 2018 ligt er een ambitieniveau voor onze organisatie, als het gaat om de realisatie van de woningbouwprojecten of het investeren in de openbare ruimte. Behoudens voor de voorbereiding van de invoering van de omgevingswet (zie programma 2 van deze kadernota) wordt in deze kadernota geen extra financiële ruimte gevraagd voor de organisatie.

In de kadernota wordt er voor 2018 (financieel) vanuit gegaan dat de huidige beschikbare capaciteit voldoende is onze ambitie te realiseren. Wel is dit onderwerp opgenomen in de risicoparagraaf.

Wegvallen Vergoeding plastic

De vergoeding die gemeenten ontvangen voor het inzamelen van plastic, is onderwerp van gesprek tussen de VNG en de branche. Mogelijk valt de vergoeding voor de gemeenten weg. Als dit zou gebeuren dan ontvangt onze gemeente € 250.000,- minder aan opbrengsten.

Aangezien het uitgangspunt is dat de afvalstoffenheffing kostendekkend is, kan dit eventueel wegvallen van de opbrengsten gecompenseerd worden door een tariefsverhoging.

DVO Cyclus

I.v.m. nieuwe dienstverleningsovereenkomsten met Cyclus per 1 januari 2017 waarbij de tarieven conform een nieuwe systematiek worden berekend, stijgen de afvalbeheerkosten voor onze gemeente. Voor 2017 vindt er compensatie vanuit Cyclus plaats. Voor de periode hierna is met Cyclus de afspraak gemaakt dat deze kostenstijging gecompenseerd wordt met een toenemende efficiëntie in de bedrijfsvoering bij Cyclus. Deze efficiëntieslag moet nog wel gerealiseerd worden, vandaar dat dit onderwerp in de risicoparagraaf benoemd is.

Financiële uitgangspunten begroting 2018-2021

Na het vaststellen van deze kadernota wordt gestart met het opstellen van de begroting 2018 – 2021. Daarbij wordt rekening gehouden met verschillende variabelen. Hieronder vindt u deze benoemd en uitgelegd. In het totaal financieel perspectief van deze kadernota is er rekening mee gehouden dat deze kosten- en opbrengstenstijgingen elkaar compenseren. En voor zover dat niet het geval is, deze gecompenseerd zullen worden door de ontwikkeling van de algemene uitkering. U vindt daarom in deze kadernota geen financiële vertaling van onderstaande elementen.

Ontwikkeling loonkosten

De 'geldende' CAO liep tot 1 mei 2017; de nu lopende Cao-onderhandelingen gaan dus over de periode daarna. De loonvraag van de bonden is 2,5%. Het loonbod van de VNG was aanvankelijk nul, vanuit het oogpunt van de stijgende pensioenkosten voor de werkgever.

Inmiddels heeft echter de VNG op basis van de financiële verkenningen een reëel loonvoorstel gedaan, afgestemd op het totale pakket. Daarbij heeft de VNG rekening gehouden met de ontwikkelingen van het accres van het Gemeentefonds en de stijging van de pensioenpremie. De VNG vindt het van belang te komen tot een loonafpraak die in evenwicht is met de inhoudelijke afspraken die worden gemaakt. Wat dit loonbod precies is, laat zich niet achterhalen. De onderhandelingen vinden plaats in vertrouwelijkheid.

Het lijkt reëel uit te gaan van een loonstijging tussen de gevraagde 2,5 en (aanvankelijk) geboden 0%.

Algemene kostenstijging

De algemene kostenstijging voor 2018 wordt geraamd op 1,4%. Dit is het inflatiepercentage dat door het Centraal Planbureau wordt afgegeven in de korte termijnraming van maart 2017.

Leges en belastingen

Voor 2017 wordt voorgesteld het tarief voor belastingen en leges met 1,4% te corrigeren met het inflatiecijfer. Deze correctie geldt uiteraard niet voor die tarieven die kostendekkend moeten zijn. Deze worden afzonderlijk berekend.

Renteomslag

De renteomslag wordt voor 2018 berekend op 2,5%. Dit is 0,5% lager dan het huidige omslagpercentage. Deze verlaging is het gevolg van het feit dat eind 2016 een aantal leningen tegen een lager rentepercentage is geherfinancierd.